Wstęp

Oddany Czytelnikowi do rąk tom studiów: *Biblioteki i książki w życiu nastolatków* prezentuje badania obejmujące działalność i problemy współcześnie istniejących bibliotek, ich znaczenie w kształtowaniu kultury czytelniczej młodego pokolenia, sposobów realizacji tego zadania oraz preferencji czytelniczych dzieci i młodzieży. Publikowani w tomie autorzy zwracają uwagę na wzajemne oddziaływanie i obustronne relacje między czytelnikami i bibliotekami jako ośrodkami oferującymi dostęp do literatury i informacji, podkreślają potrzebę istnienia tychże placówek, ich znaczenie dla rozwijania zamiłowań czytelniczych, ukazują niedomagania w zakresie sposobów zachęcania młodego pokolenia do lektury i proponują działania naprawcze. Wypowiedzi te wpisują się w nurt publikacji poświęconych zagadnieniom działalności bibliotek, formom prowadzonej przez nie aktywności, roli pracy bibliotekarzy w życiu czytelniczym i społecznym; są również wyrazem troski o rozwój kultury literackiej młodych ludzi. Podkreślają tym samym potrzebę ciągłego czuwania, nadzorowania i stymulowania u dzieci i młodzieży tej niezwykle ważnej aktywności ludzkiej.

Podjętych w tomie rozważań nie da się przecenić. Problem rozbudzania kultury literackiej i skutecznego zachęcenia do satysfakcjonującego obcowania z książką jest otwarty i nadal wymaga przemyśleń i badań. Czytanie, korzystanie z książki (literatury) jest czynnością intymną (nikt nie może jej za nas wykonać), intencjonalną i dowolną: czytamy, kiedy chcemy, gdzie chcemy i taki rodzaj literatury, jaki chcemy, w przeciwieństwie do obcowania z narzucaną przez media kulturą. Z książką obcować można wielokrotnie, a wraz ze wzrostem doświadczenia i kultury literackiej, dzieło literackie odkryje przed nami nowe treści i walory. Wreszcie, czytanie, ze względu na to, że jest skomplikowaną czynnością neurofizjologiczną, jest również swoistym ćwiczeniem umysłu, a rozwinięty umysł jest podstawą mądrego istnienia w społeczeństwie.

Problem wskazania różnorodnych sposobów zachęcania do satysfakcjonującego obcowania z literaturą, podobnie jak uświadomienie znaczenia i zadań bibliotek w tej kwestii, jest trudne i wymaga szerokiej wiedzy. Autorzy prezentowanych publikacji są teoretykami i praktykami; odwołują się nie tylko do bogatej litera-

tury z zakresu podejmowanej przez nich problematyki, ale opierają się również na badaniach własnych. Warto także zwrócić uwagę na obecność w tomie wypowiedzi badaczy z ośrodków uniwersyteckich Łotwy, Czech i Rosji, uświadamiających ogólnokulturowy i ponadterytorialny charakter podejmowanych problemów.

Zbiór rozpraw zawartych w prezentowanej publikacji uporządkowany został w grupach tematycznych: *Biblioteki w ujęciu współczesnym: fakty, liczby i koncepcje* (część pierwsza), *Kultura czytelnicza nastolatków w świetle badań* (część druga), *Zachęcić do czytania: o sposobach na rozbudzanie zainteresowań czytelnicznych nastolatków* (część trzecia). Podział ten w pełni odpowiada podejmowanej w każdej z części tematyce, wszystkie one jednak wyraźnie ze sobą korespondują, składając się na spójną całość tomu.

Wypowiedzi autorów części pierwszej: Grażyny Lewandowicz-Nosal, Grażyny Walczewskiej-Klimczak, Kateriny Homolovej, Aigi Greniny i Magdaleny Wójcik, koncentrują się wokół problematyki działalności bibliotek (głównie szkolnych), ich organizacji, postrzegania roli we współczesnym społeczeństwie i w życiu ludzi młodych, zachodzących zmian w sposobach organizacji tychże placówek oraz możliwości ich promocji. G. Lewandowicz-Nosal poświęciła uwagę budzącemu kontrowersje łączeniu bibliotek; przedmiotem obserwacji uczyniła głównie biblioteki publiczno-szkolne. Omówiła przyczyny tego procesu, jego negatywne skutki, np. utrudnienie dostępu do tych bibliotek ludziom dorosłym, ale i pozytywne, np. racjonalizację zakupu nowości. W rozważaniach odwołała się do doświadczeń innych państw, dając tym samym możliwość zapoznania się z interesującymi, korzystnymi rezultatami budzących w Polsce sprzeciw posunięć władz lokalnych, które kierują się głównie względami ekonomicznymi i mniejszą wagę przywiązują w tym zakresie do dobra społecznego. Takie ujęcie podjętego problemu jest o tyle istotne, że pozwala dojrzeć zadowalające dla wszystkich rozwiązania realizacji usług bibliotecznych, pamiętać trzeba bowiem, że w sejmie nadal znajdują się projekty o dopuszczenie łączenia bibliotek publicznych i szkolnych, a problem bez jednoznacznego uregulowania prawnego będzie powracał.

Innym zjawiskiem, wyraźnie wpływającym na działanie bibliotek, jest daleko posunięta i ciągle rozwijająca się cyfryzacja i informatyzacja życia społecznego. Z rozważań A. Greniny wynika, że łotewska młodzież traktuje biblioteki przede wszystkim jako punkt dostępu do komputerów i drukowanych książek, co daje jednoznacznie zakłócony obraz rozumienia ich roli i działalności. Z kolei M. Wójcik upatruje w procesie rozwoju nowych narzędzi informacyjno-komunikacyjnych szans i zwraca uwagę, że mogą one korzystnie wpływać na realizowanie kluczowych zadań bibliotek. Interaktywna strona www, na przykład, może służyć promocji bibliotek, wspierać rozwijanie zainteresowań czytelnicznych dzieci i kultury czytania w ogóle.

Część druga prezentowanej publikacji, której autorami są Zofia Zasacka, Mariola Antczak, Dominik Borowski i Ekaterina Russkikh, obejmuje rozważania poświę-

cone problemom czytelnictwa młodego pokolenia, m.in. roli książki oraz czytania w życiu nastolatków i w porównaniu z innymi formami spędzania czasu wolnego, funkcji dorosłych w inicjacji literackiej i rozwijaniu kultury czytelniczej, znaczeniu rówieśników dla zainteresowania książką, preferencji czytelniczych nastolatków. Warto zwrócić uwagę, że publikowane w tej części badania różnych autorów korespondują ze sobą, a ich wyniki, mimo pewnych różnic, uzupełniają się i są w wielu punktach zbieżne. Przykładem może służyć choćby potwierdzone i udowodnione badaniami pozytywne znaczenie zainteresowania dorosłych czytelnictwem dzieci dla ich inicjacji literackiej i kultury czytelniczej. Efekty tego zainteresowania nie są jednak zadowalające i nie są do końca wykorzystane, mimo wyraźnej troski i życzliwości rodziców i nauczycieli orientowanych na czytelnictwo dzieci i młodzieży.

Badania Z. Zasackiej, poświęcone roli książki w życiu codziennym współczesnych dwunastolatków i piętnastolatków, koncentrują się wokół ich doświadczeń lekturowych, aktywności oraz motywacji czytelniczych. Można uznać, że są one swoistym rozwinięciem badań M. Antczak, która badała grupę młodszych odbiorców literatury; podobnie jak Z. Zasacka penetrowała m.in. stosunek jedenastolatków do czytania, źródło pochodzenia czytanych przez dzieci książek, rolę, jaką czytanie odgrywa wśród innych form spędzania przez nie wolnego czasu, znaczenie książki w ich życiu, wielkość posiadanego przez uczniów księgozbioru, ich preferencje czytelnicze, ale też rolę rodziców w inicjacji czytelniczej respondentów. Badaczka zwróciła uwagę m.in. na fascynację jedenastolatków literaturą fantasy i horrorami dla młodzieży, do których zostały przeniesione – interesujące dla dziewcząt – wątki przyjaźni i miłości nastolatków. Potwierdzają to badania D. Borowskiego, przeprowadzone na krakowskich nastolatkach. Zwraca on uwagę, że wśród tematów interesujących młodzież dominują literatura fantastyczna (fantasy, science fiction) i literatura kryminalna.

D. Borowski stwierdza, że krakowscy gimnazjaliści charakteryzują się bardzo wysokim poziomem aktywności czytelniczej, co może być spowodowane szkolnym obowiązkiem czytania, a także zamiłowaniem do lektury i chęcią zaspokojenia potrzeb ludycznych i poznawczych. Warto tu zwrócić uwagę, że wyniki badań D. Borowskiego stoją w pewnej (dodajmy: pozornej) sprzeczności z badaniami Z. Zasackiej, która stwierdziła, że dzieci w miastach mają więcej możliwości spędzania wolnego czasu i oferowane im atrakcje mogą skutecznie odciągać je od lektury. Dzieci wiejskie, pomimo obowiązków domowych, jeśli mają wyrobiony nawyk i potrzebę sięgania po książkę w czasie wolnym, dużo i chętnie czytają. Miejsce zamieszkania i atrakcyjny sposób spędzania wolnego czasu, jakkolwiek konkurencyjne w stosunku do lektury, nie są więc czynnikiem decydującym o zamiłowaniach czytelniczych lub ich braku, co potwierdzają badania D. Borowskiego.

Publikowani w tej części badacze potwierdzają również, że czytanie książek jako praktyka czasu wolnego raczej nie należy do zajęć mających stałe miejsce

w codzienności nastolatków, jakkolwiek część z nich deklaruje, że książka zajmuje ważne miejsce w ich życiu. Sposobami naprawy tej sytuacji zajmują się autorki części trzeciej: Maja Chacińska, Dorota Grabowska, Bronisława Woźniczka-Paruzel i Urszula Lisowska-Kożuch. Koncentrują się one na taktykach i strategiach rozbudzania zainteresowań czytelniczych nastolatków.

M. Chacińska, odwołując się do tradycji i doświadczeń krajów skandynawskich, stwierdza, że od czasu umasowienia się mediów drukowanych, czasopisma i książki cieszyły się w społeczeństwach Norwegii i Szwecji dużą popularnością. Autorka zwraca jednak uwagę, że rządy obu państw, mimo ogólnie wysokiego czytelnictwa książek, żywotnie zainteresowane były i są rozwijaniem kultury czytelniczej swoich obywateli. W obu krajach odpowiednie agendy rządowe i organizacje pozarządowe realizowały i realizują projekty wspierające czytelnictwo, państwo zaś akcje te wspiera finansowo. Projekty skandynawskie często skierowane są do grup, które według badań czytają mniej. W Norwegii, na przykład, Fundacja Czytaj! zorganizowała przy udziale Ministerstwa Kultury projekt, który miał na celu zachęcanie młodych piłkarzy do czytania oraz wspieranie bibliotekarzy w roli pośrednika między młodymi sportowcami a literaturą.

D. Grabowska w swoim artykule zajmuje się polską młodzieżą. Zwraca uwagę, że wpływ na inicjację literacką i rozbudzanie przyjemności obcowania z książką mają pierwsze kontakty dziecka z książką za pośrednictwem rodziców, a później przedszkola, szkoły i biblioteki. Odwołując się do aktów prawnych, np. podstawy programowej i literatury przedmiotu, zwraca uwagę, że w kształtowaniu kultury czytelniczej najważniejsze jest motywowanie do czytania. Bibliotekarze na przykład mogą stosować formy zachęty, takie jak opowiadanie oparte na treści książki, głośne czytanie, wystawy książek i prac plastycznych, gry dydaktyczne, komponowanie swobodnych tekstów, dzienniczki lektur.

Nieco odmiennymi problemami zajmuje się B. Woźniczka-Paruzel. Jej publikacja poświęcona jest multimediom i roli, jaką odgrywają one w komunikacji, dostępie do informacji i w praktykach czytelniczych osób głuchych od urodzenia i posługujących się językiem migowym oraz osób niedosłyszących lub z uszkodzonym słuchem. Autorka zwraca uwagę, że multimedia mogą pełnić funkcję kompensacyjną, dydaktyczną, edukacyjną, integracyjną, służą także rozrywce i wyzwalają kreatywność. Podkreśla, że dzięki nim różnice pomiędzy słyszącymi i niesłyszącymi rówieśnikami mogą ulec zatarciu, a dzieci i młodzież niesłysząca ma możliwość rozwijania własnej twórczości, dzielenia się nią i odnoszenia sukcesów artystycznych, może uczestniczyć w życiu kulturalnym oraz tworzyć własną kulturę, do czego można przygotowywać ją od najmłodszych lat.

We wstępie do ostatniej publikacji tej części U. Lisowska-Kożuch zwraca uwagę, że na kształtowanie pozytywnych emocji w obcowaniu z książką, na rozwój czytelnictwa, a także na stosunek do bibliotek wpływ wywiera różnorodność pro-

wadzonych w nich działań, takich jak lekcje biblioteczne, spotkania poświęcone głośnemu czytaniu, konkursy, pogadanki lub prelekcje, spotkania w ramach zajęć plastycznych, wycieczki do bibliotek, dyskusje nad książką, spotkania autorskie, różnego rodzaju akcje, np. wakacje w bibliotece. Autorka przedstawia działania mające przygotować studentów do zawodu, zrealizowane w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Były to wystawy, konkursy, małe formy teatralne. Jak pisze, zorganizowała wraz ze studentami wiele wystaw, konkursów czytelniczych, przedstawień i spotkań z poezją, skierowanych głównie do uczniów klas IV–VI, w następnej kolejności do przedszkolaków i uczniów klas I–III szkoły podstawowej i znacznie rzadziej skierowanych do gimnazjalistów i licealistów. W jej artykule znajdziemy bogatą dokumentację tych przedsięwzięć.

Prezentowany tom studiów tworzy spójną całość, a artykuły w nim zawarte wzajemnie się uzupełniają i oświetlają podjęte w nich zagadnienia. Publikacja oddaje wielkie usługi tym wszystkim, dla których kultura czytelnicza Polaków nie jest obojętna i którzy czynnie chcą wpływać na rozwój bibliotek i czytelnictwa młodego pokolenia.

prof. UŁ dr hab. Jolanta Fiszbak
Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego
15 marca 2015 r.